

Józef i Feliks Smuglewiczowie w cieniu Franciszka

Rūta Janonienė

INSTYTUT HISTORII SZTUKI PRZY WILEŃSKIEJ AKADEMII SZTUK PIĘKNYCH

[HTTPS://ORCID.ORG/0000-0002-2080-2911](https://orcid.org/0000-0002-2080-2911)

ABSTRAKT

Artykuł koncentruje się na dwóch ostatnich pokoleniach dynastii malarzy Smuglewiczów. Prezentuje istotne, nowe dane dotyczące rodziny Filipa Smuglewicza i jego żony Brygidy Glińskiej, którzy na początku XIX wieku przenieśli się z Warszawy do Wiejsiejów (lit. Veisiejai). Ich syn, Józef Smuglewicz (1785–1828), był uczniem swojego wuja, profesora Franciszka Smuglewicza, a następnie pracował jako nauczyciel rysunku w Postawach (ob. Białoruś) oraz w Kownie. W 1814 roku w kościele w Wędziagole (lit. Vandžiogala) poślubił Eleonorę Bielkiewicz. Ich dzieci stanowiły ostatnie pokolenie rodziny Smuglewiczów, które w XIX wieku zamieszkiwało tereny Litwy, guberni kurlandzkiej (ob. zachodnia Łotwa) oraz Ukrainy. Syn Józefa – Feliks Antoni Smuglewicz (1824–1867) – był ostatnim malarzem w dynastii Smuglewiczów. Po ukończeniu szkoły w Kownie studiował malarstwo w petersburskiej Akademii Sztuk Pięknych (1847–1852), a następnie mieszkał i pracował głównie w okolicach Kowna oraz w dzierżawionym majątku Neu-Bergfried w Kurlandii (ob. Łotwa). Z uwagi na okoliczności historyczne jego nazwisko szybko popadło w zapomnienie. Jego twórczość nie została dotąd zbadana, a zachowane dzieła często błędnie przypisywano Franciszkowi Smuglewiczowi. Artykuł, oparty na analizie źródeł, omawia biografię Józefa i Feliksa Smuglewiczów oraz koncentruje się na identyfikacji i atrybucji ich dzieł. Jednocześnie, w pewnym stopniu, weryfikuje i koryguje korpus dzieł Franciszka Smuglewicza.

SŁOWA KLUCZOWE

Smuglewiczowie, Józef Smuglewicz, Feliks Antoni Smuglewicz, Franciszek Smuglewicz, malarstwo XIX wieku, Wilno, Kowno, Kurlandia, atrybucja dzieł sztuki

Józef i Feliks Smuglewiczowie w cieniu Franciszka

Rūta Janonienė

INSTYTUT HISTORII SZTUKI PRZY WILEŃSKIEJ AKADEMII SZTUK PIĘKNYCH

[HTTPS://ORCID.ORG/0000-0002-2080-2911](https://orcid.org/0000-0002-2080-2911)

Kiedy słyszymy nazwisko Smuglewicza, w pierwszej kolejności przychodzi nam na myśl postać profesora Franciszka Smuglewicza (1745–1807), którego droga życiowa z Warszawy przez Rzym prowadziła do Wilna. Na początku XIX wieku do Wilna przenieśli się także krewni profesora – rodzina jego brata Antoniego (1743–1809), siostra Teresa (1750–1833) i syn brata Filipa (1748 lub 1752 – 1819) – Józef Antoni Smuglewicz (1785–1828). Wiedza, jaką dotąd mieliśmy o Józefie i losach członków jego rodziny jest niezmiernie fragmentaryczna. W artykule, na podstawie kwerendy źródłowej, przedstawiono nowe dane, uzupełniające życiorysy przedstawicieli dwóch ostatnich pokoleń dynastii artystów – malarzy Józefa oraz jego syna Feliksa Antoniego Smuglewicza (1824–1867), zaktualizowano wiedzę na temat ich spuścizny twórczej, jak również wysunięto przypuszczenia co do autorstwa niektórych obrazów, przechowywanych w zbiorach muzealnych i prywatnych na Litwie i w Polsce.

Smuglewiczowie na Litwie i w Kurlandii

Kontakty Franciszka Smuglewicza z klientami w Wielkim Księstwie Litewskim rozpoczęły się jeszcze podczas jego pobytu w Rzymie, gdzie wspierał go biskup żmudzki Jan Stefan Giedroyc, a w latach 1779–1780 również podskarbi nadworny litewski Antoni Tyzenhauz¹.

Przyjaciół malarza Carlo Spampani, działający na Litwie i w Polsce od 1770 roku, oraz brat Antoni Smuglewicz podjęli starania o sprzedaż jego obrazów i albumu: *Vestigia delle terme di Tito e loro interne pitture*². Swój wkład w życie artystyczne Wilna Franciszek Smuglewicz wniósł już podczas pierwszego krótkiego pobytu w latach 1785–1786, na zaproszenie biskupa Ignacego Jakuba Massalskiego. W tym czasie namalował kilka obrazów do katedry wileńskiej, ale prawdopodobnie większość swoich prac wykonał w ulubionych przez biskupa Werkach. Głównym impulsem powtórnego przyjazdu malarza do Wilna była możliwość wzięcia udziału w pracach kończących rekonstrukcję katedry. Już w 1796 roku w kosztorysie prac wykończeniowych świątyni, sporządzonym przez architekta Pietro Rossiego, zamiast planowanych przez Gucewicza sztukaterii zaproponowano dekorację sklepienia freskami według projektu Franciszka Smuglewicza, a honorarium artysty miało wynosić 9 000 czerwonych złotych³. Swoje usługi w pracach wykończeniowych głównego sanktuarium w Wilnie artysta zaproponował biskupowi Janowi Nepomucenowi Kossakowskiemu w liście z 22 kwietnia 1797 roku⁴. Biskup Kossakowski przyjął propozycję Smuglewicza i jednocześnie zaproponował kierownictwo nowo utworzoną Katedrą Rysunku i Malarstwa na Uniwersytecie Wileńskim. Stanowisko profesora oraz liczne zamówienia malarskie zapewniły Franciszkowi stabilną sytuację finansową

il. 1 Kościół w Wędziagole (Litwa)
fot. Rūta Janonienė

i zachęciły do zapraszania do Wilna kolejnych członków rodziny. Nie później niż w 1804 roku, w nadziei na objęcie posady nauczyciela na uniwersytecie, do Wilna przybył brat Antoni Smuglewicz z rodziną i siostrą Teresą Smuglewiczówną oraz Józef Antoni Smuglewicz – pierworodny syn młodszego brata Franciszka, Filipa Smuglewicza i Brygidy Glińskiej (ok. 1760–1813), urodzony w Warszawie (ochrzczony w parafii św. Andrzeja 17 stycznia 1785)⁵. W styczniu 1805 roku został on wpisany do księgi studentów Uniwersytetu Wileńskiego⁶. Trudno powiedzieć, jak długo trwałyby studia Józefa w Wilnie, gdyby w 1807 roku nie przerwała ich śmierć Franciszka Smuglewicza. Profesor nie miał własnych potomków, dlatego przez kilka lat sprawował pełną opiekę nad swoim młodym krewnym. Pozostawił mu w testamencie cenny zbiór rycin oraz publikacji artystycznych i obrazów, a dalszą edukację powierzył bratu Antoniemu. Wkrótce jednak Józef musiał opuścić

Wilno, gdyż w 1807 roku otrzymał nominację na nauczyciela rysunku w szkole powiatowej w Postawach (lit. Pastovys)⁷, a kilka lat później, od 1 września 1811 roku, został przeniesiony do Kowna, gdzie pełnił te same obowiązki⁸. Ósmego stycznia 1814 roku w Wędziagole (lit. Vandžio-gala) Józef poślubił Eleonorę Bielkiewicz (1789 – po 1844)⁹, szlachciankę z miejscowej parafii (il. 1). W lutym tegoż roku zrezygnował z posady nauczyciela w kowieńskiej szkole, jako powód podając poważną, nieuleczalną chorobę¹⁰. Nie można jednak wykluczyć, że główną przyczyną rezygnacji z zajmowanego stanowiska była niechęć do pracy pod nadzorem administracji carskiej i dążenie do swobodniejszej działalności twórczej. Zwolniony z pracy artysta otrzymywał skromne 50 srebrnych rubli rocznego wynagrodzenia¹¹. Możliwe, że udzielał prywatnych lekcji rysunku, gdyż w 1841 roku, w aktach przesłuchań jego syna Piotra, wymieniony jest jako „nauczyciel domowy”¹².

Przez kilka lat Józef wraz z żoną mieszkał w okolicach Wędziagoły, na folwarku Lackiszki (lit. Lackiškės), gdzie 29 listopada 1814 roku urodziło się ich pierwsze dziecko – Piotr Aleksander¹³. Na początku 1816 roku, po uzyskaniu zgody władz, Józef wraz z rodziną udał się do Wiejsiejów (lit. Veisiejai) – miasta należącego wówczas do powiatu sejneńskiego, departamentu łomżyńskiego Księstwa Warszawskiego, gdzie od początku XIX wieku mieszkał jego ojciec „artysta malarz Filip Smuglewicz” oraz siostry¹⁴ (matka Józefa Brygida Smuglewiczowa zmarła w Wiejsiejach 13 października 1813)¹⁵. Wiosną 1819 roku rodzina Józefa powróciła w okolice Wędziagoły powiększona o dwójkę dzieci: Joannę Mariannę¹⁶ oraz Michała Macieja¹⁷, a 8 maja 1819 roku w Wędziagole ochrzczono Stanisława Michała urodzonego już w Lackiszkach¹⁸. Latem Józef na krótko powrócił do Wiejsiejów, był tam w dniu śmierci ojca (26 lipca 1819)¹⁹. Po pogrzebie przez jakiś czas zajmował się sprawami majątkowymi, a w drodze powrotnej z Księstwa Warszawskiego zabrał

ze sobą siostrę Ewę Smuglewiczównę (w 1820 Ewa wymieniona jest w księgach metrykalnych kościoła w Wędziagole jako matka chrzestna siostrzenicy Eleonory)²⁰. Następnie w latach 1822–1828 w Kownie urodzili się: Józefa Joanna²¹, Paulina Anna²², Tekla Helena²³ i przyszły malarz Feliks Antoni²⁴. 12 grudnia 1828 roku zaledwie 43-letni Józef Smuglewicz zmarł na gruźlicę w Bitwanie (lit. Bitvanas) – zaścianku, należącym do parafii w Wędziagole²⁵. Wdowa po artyście pozostała z trzema córkami i trzema synami. Z córek pełnoletniości dożyła jedynie najstarsza, Joanna Marianna, która wyszła za mąż gdzieś w guberni suwalskiej. Każdy z synów pozostawił swój ślad w historii kultury Litwy. Piotr Smuglewicz został lekarzem, ale jest najbardziej znany jako konspirator oraz mecenas koła inteligentów litewskich, którzy od 1852 roku spotykali się w dzierżawionym przez niego majątku Neu-Bergfried (ob. Jaunsvirlauka, Łotwa) w guberni kurlandzkiej. W latach 1859–1863 Piotr był zarządcą majątku Natalii Zubowej Krzywiny (lit. Krivin) na Wołyniu²⁶. Oskarżono go

il. 2 Neu-Bergfried (ob. Jaunsvirlauka, Łotwa)
fot. Līga Landsberga, domena publiczna

o współorganizowanie powstania w powiecie ostrogskim, ale udało mu się uciec za granicę²⁷.

Stanisław Smuglewicz wybrał drogę duchownego, wstąpił do zakonu misjonarzy. W latach 1836–1841 studiował w seminarium duchownym tegoż zakonu w Wilnie²⁸, później pracował w Iłkuście (lit. Ilūkšta, Alūkšta)²⁹ i w Świętobrościu (lit. Šventybrastis)³⁰. W 1847 roku, jako administrator parafii w Skorulach (lit. Skaruliai) i w Janowie (lit. Jonava), ks. Smuglewicz energicznie zajął się wznoszeniem plebanii i zabudowań gospodarczych, w związku z czym popadł w dług, co spowodowało konflikty z kurią³¹. W 1857 roku, po uzyskaniu zgody biskupa Macieja Wołonczewskiego, Stanisław wyjechał jako ochotnik do diecezji tyraspolskiej (zachodnia Ukraina), gdzie brakowało duchowieństwa katolickiego³². Według danych Kalendarza Kaukaskiego w latach 1858–1860 ks. Stanisław Smuglewicz był kapłanem wojskowym twierdzy w Groznm³³.

Feliks Smuglewicz poszedł śladami ojca, dziadka i pradziadka. Można go uważać za ostatniego artystę tego rodu, jeśli nie liczyć Witolda Kajruksztisa (lit. Vytautas Kairiūkštis, 1890–1961), którego prababcia, Teofila Smuglewiczówna, była siostrą Józefa³⁴. Po ukończeniu szkoły w Kownie w 1842 roku, Feliks wraz z bratem Piotrem wyjechał do Petersburga. W latach 1847–1852 studiował malarstwo w Akademii Sztuk Pięknych w Petersburgu pod kierunkiem prof. Aleksieja Markowa³⁵. Jesienią 1852 roku młody artysta odwiedził pracownię Kanuta Rusieckiego, obejrzał jego obrazy, podzielił się planami na przyszłość, informując, że przygotowuje się do wyjazdu za granicę, ale na razie powróci do Petersburga³⁶. Wprawdzie otrzymał pozwolenie petersburskiej Akademii Sztuk Pięknych na wyjazd na dwa lata do Rzymu w celu doskonalenia warsztatu malarskiego³⁷, ale nie wiadomo, czy z tego skorzystał. Decyzją Departamentu Heraldyki Senatu Imperium Rosyjskiego 25 marca 1852 roku Feliksa Smuglewicza uznano za szlachcica guberni kurlandzkiej³⁸. W tym roku był wymieniany jako dzierżawca Neu-Bergfrieda (il. 2). Mieszkał tam i uprawiał ziemię nawet po wyjeździe brata Piotra na Wołyń³⁹. Według komunikatu prasowego, „malarz pejzażysta Felix von Smuglewicz” zmarł na farmie Catharinenhof, należącej do majątku Neu-Bergfried, w czerwcu 1867 roku⁴⁰.

Twórczość Józefa Smuglewicza

W prasie drugiej połowy XIX wieku przyjęła się tendencja do pisania o Franciszku Smuglewiczu bez wymieniania jego imienia, jak gdyby było rzeczą oczywistą, że sprzedawane na aukcji „trzy szkice Smuglewicza” lub „głowa starca namalowana przez Smuglewicza” były właśnie jego autorstwa. Na przykład, Zygmunt Gloger, opisując kolekcję Bolesława Podczaszyńskiego, nadmienił, że zawierała ona m.in. rysunki tak znanych artystów jak Smuglewicz⁴¹, a w 1870 roku czytelnicy „Kuriera Warszawskiego” mogli zapoznać się z informacją o rysunkach Smuglewicza znajdujących się w zbiorach Wojciecha Grzymały⁴². Zaś w 1873 roku prasa warszawska podała, że na Wystawie Sztuk Pięknych będą sprzedawane dwa obrazy o treści religijnej: kopia dzieła Szymona Czechowicza *Święty Wincenty de Paulo* i Smuglewicza *Święty Antoni z Dzieciątkiem Jezus uzdrawiający ludzi w czasie epidemii*⁴³. Z relacji na temat przygotowań do wystawy poświęconej Najświętszej Marii Pannie, zamieszczonej w „Przeglądzie Katolickim” w 1905 roku, dowiadujemy się, że biskup Kazimierz Ruszkiewicz obiecał pożyczyć modlitewnik Smuglewicza, ozdobiony wizerunkami Matki Bożej, „narysowanymi przez samego sławnego malarza”⁴⁴. Podobnych przykładów można znaleźć wiele. Tendencja niewymieniania imienia Smuglewicza utrzymała się również w opisach zbiorów sztuki – jeśli jako autora dzieła wymieniano Smuglewicza, zwykle automatycznie utożsamiano go z Franciszkiem. Dlatego warto szukać dzieł Józefa i Feliksa Smuglewiczów wśród eksponatów błędnie przypisywanych ich znanemu krewnemu.

O dorobku twórczym Józefa Smuglewicza wiemy niewiele, a dane źródłowe są skąpe i sprzeczne. Wincenty Smokowski pisał „[...] [on] w rodzaju widoków najwięcej miał się trudnić i, jak się zdaje, imię wileńskiego Profesora wiele mu posłużyło do zjednania wziętości w swoim czasie”⁴⁵. Smokowski rozważał nawet hipotezę, że autorem słynnych wizerunków Wilna był nie Franciszek, ale Józef Smuglewicz. Z drugiej strony, być może właśnie z imieniem Józefa należałoby łączyć przechowywane w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego anonimowe obrazy Wilna (*Popławy*, *Kościół Wizytek*),

które Vladas Dréma przypisywał Franciszkowi Smuglewiczowi, mimo że jakości ich wykonania nie da się porównać ze słynnymi pejzażami tego twórcy⁴⁶.

Pierwsze znaczące dzieło Józefa Smuglewicza, o którym pisała ówczesna prasa, jest związane z wydarzeniami 1812 roku. Otóż 31 lipca tego roku, z okazji przybycia Napoleona oraz włączenia mieszkańców miasta i okolicy do Konfederacji Generalnej Królestwa Warszawskiego, na fasadzie ratusza w Kownie umieszczono transparenty, wykonane „ręką młodego Artysty, Synowca sławnego Smuglewicza”⁴⁷. Ich pomysłodawcą był Stanisław Kostka Dobrowski (1775–1857), nauczyciel języka polskiego i łaciny oraz literatury szkoły powiatowej w Kownie. „Transparent pierwszy we froncie Ratusza [...] reprezentował rzekę Niemen, na której most zbudowany przez Francuzów. NAPOLEON z kilka Marszałkami, Generałami Polskimi wstępuje na brzeg Rosyjski, wyciągniętą ręką wskazując na grobowiec wolności Polskiej,

który się daje widzieć opodal okryty wzniesionymi nad sobą kilkoma laurami: ponad tymi wieńcami w górze wznosiły się geniusze i splatały z gałązek wieniec dla Bohaterów, którzy się tu wstawić mają. Na widok danego znaku dobroczynnej a zwycięskiej prawicy NAPOLEONA, proporce Polskie już otaczały i odkrywały grobowiec, drugie biegły, inne jeszcze płynęły z wyrażeniem najwyższej radości. Brzegi Niemna wszystkie nagle stają się ozłoczone pogodnego Nieba świetnością, a chmury które dotąd zasępiały te krainy, posunęły się w głąb za Orłami Ruskimi”⁴⁸. Obraz dopełnił i objaśnił wkomponowany pod stopami Napoleona rymowany napis. Po lewej stronie ratusza znajdował się kolejny transparent, na którym pod postacią chorej kobiety przedstawiona była zmartwychwstała Ojczyzna. Kobieta, w towarzystwie podtrzymujących ją ułanów, składa kwiaty na tarczy Napoleona. W górnej części kompozycji, pośród jasnych promieni, znajdowała się litera „N”, a pod nią widniał napis: „Niech żyje cesarz

il. 3 Józef Smuglewicz, *Cierniem koronowanie*, po 1807, Muzeum Narodowe w Krakowie
fot. Muzeum Narodowe w Krakowie / Paweł Czernicki

Francuzów". Na tymże transparencie przedstawione było również, z odpowiednim napisem, zjednoczenie Litwy i Polski. Łatwo zauważyć, że z alegorycznych obrazów Franciszka Smuglewicza do transparentów zaczerpnięte zostały m.in. takie motywy ikonograficzne jak symbole grobowca Ojczyzny, geniuszy wieńczących chwałą bohaterów i zmartwychwstałej Ojczyzny.

Warto również zwrócić uwagę na powstały w tym samym czasie wystrój wnętrza dworu Orwistów (lit. Aristavėlė), którego autorstwo jest dyskusyjne. Dwór ten znajdował się niedaleko Wędziagóły. Pokryte płótnem ściany i sufit jadalni ozdobiono dekoracyjnymi malowidłami, zamówionymi przez właścicieli majątku Medeksza (lit. Medekša) – rzekomo w oczekiwaniu na wizytę Napoleona podczas jego marszu na Rosję⁴⁹. Malowidła wykonano w stylu empire. Na ścianach dominowały motywy architektoniczne i symbole militarne, sufit zaś pokrywała kompozycja oparta na motywach znaków zodiaku. Autorstwo tych malowideł przypisywano komuś z otoczenia Franciszka Smuglewicza, czasami nawet jemu samemu. Mając jednakże na uwadze położenie geograficzne dworu Orwistów i czas powstania malowideł, najbardziej prawdopodobne wydaje się autorstwo Józefa Smuglewicza.

Inne przykłady działalności artystycznej Józefa Smuglewicza to odrestaurowane w 1820 roku malowidła ołtarzowe kościoła karmelitów w Kownie: *Najświętsza Maria Panna Szkaplerzna*, *Święty Józef*, *Święty Elias* i *Święty Szymon Stock*⁵⁰.

Obraz *Cierniem koronowanie* znajdujący się w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie⁵¹ stanowi ważny punkt wyjścia przy ustalaniu atrybucji innych możliwych dzieł Józefa Smuglewicza, ponieważ jest to dotąd jedyne znane sygnowane dzieło tego artysty (il. 3). W jego manierze malarskiej, zwłaszcza w sposobie przedstawiania architektonicznego tła, można dostrzec wpływ Franciszka Smuglewicza. Zarówno swobodniejszy, czasem wręcz karykaturalny rysunek, jak i efekty światłocienia oddalają jednak obraz od stylistyki klasycystycznej Franciszka.

Namalowane w 1822 roku portrety władców Polski i Litwy, głównie pochodzące ze zbiorów rektora Uniwersytetu Wileńskiego Szymona Malewskiego, choć niesygnowane, są niewątpliwie dziełami Józefa Smuglewicza. Napisy na

odwrocie obrazów wskazują autora oraz byłego właściciela: *Własność | Franciszka | Malewskiego | Rektora | Uniwersytetu Wileńskiego | Malował | Smuglewicz | 1822 R.*⁵². Wiadomo, że część tych portretów znajdowała się w Wileńskim Muzeum Starożytności. Razem z innymi zbiorami tegoż muzeum wywieziono je do Muzeum Rumiancewa w Moskwie. Dwa z nich w 1959 roku zostały zwrócone i obecnie znajdują się w Litewskim Muzeum Narodowym. Są to portrety Michała Korybuta Wiśniowieckiego⁵³ i Jana Kazimierza Wazy⁵⁴. Portrety Władysława Warneńczyka i Władysława Wazy znane są jedynie ze starych fotografii, natomiast wizerunek Marii Kazimierzy Sobieskiej znajduje się nadal w Moskwie⁵⁵. Namalowany przez Józefa Smuglewicza portret Zygmunta Augusta, własność Synodu Ewangelicko-Reformowanego⁵⁶, w 1929 roku był prezentowany na rocznicowej wystawie Uniwersytetu Wileńskiego. W 1938 roku w prasie pojawiła się wiadomość, że osiem portretów władców, namalowanych przez Józefa Smuglewicza w 1822 roku, nabył w antykwaracie i testamentem przekazał Towarzystwu Przyjaciół Nauk ks. ewangelik Jastrzębski⁵⁷, pracujący w Wilnie. Należą one prawdopodobnie do dziewięciu dzieł z kolekcji Szymona Malewskiego – obecnie w zbiorach Litewskiego Narodowego Muzeum Sztuki⁵⁸ (il. 4). W kolekcjach prywatnych w Wilnie jest notowany wizerunek Witolda Wielkiego z tego samego cyklu (na jego odwrocie widnieje napis, świadczący o przynależności do kolekcji rektora Malewskiego). Natomiast jeszcze jedna, niemal identyczna, wersja tegoż portretu, prawdopodobnie należąca do „Galerii sławnych Polaków” Józefa Bogusławskiego, przechowywana jest w Muzeum Narodowym w Warszawie⁵⁹. Portrety władców cechuje pewna sztywność i schematyczność, rysunek zdradza braki umiejętności artystycznych, ale cykl jest ciekawy pod względem ikonograficznym i społeczno-kulturowym. Trudno powiedzieć, ile portretów łącznie składało się na ten cykl, ile było podobnych cykli oraz jakie były ich dalsze losy. Wiadomo, że podobne „portrety olejne królów polskich oraz rodów litewskich” znajdowały się w zbiorach Pac-Pomarnackich w Owancie⁶⁰. Wydaje się, że istniał – analogiczny do cyklu portretów władców – cykl portretów ludzi nauki i kultury, również malowany przez Józefa Smuglewicza. Sądząc po rysunku, można do niego przypisać portret

il. 4 Józef Smuglewicz, *Aleksander Jagiełłończyk*, 1822, Litewskie Narodowe Muzeum Sztuki
fot. Lietuvos nacionalinis dailės muziejus

Adama Naruszewicza z Litewskiego Narodowego Muzeum Sztuki⁶¹ oraz portret Franciszka Karpińskiego, przechowywany w Muzeum Narodowym w Warszawie⁶². Do wymienionych wizerunków stylistycznie podobny jest portret Andrzeja Śniadeckiego z MNW⁶³.

Do dzieł sztuki sakralnej, namalowanych przez Józefa Smuglewicza zalicza się obraz z Kaplicy Krzyży Najświętszej Marii Panny Królowej Różańca Świętego w parafii w Metelach (lit. Meteliai). Jest to przedstawienie Matki Boskiej Boruńskiej z trzema krzyżami, datowane na 1816 rok⁶⁴ (il. 5). Najprawdopodobniej obraz powstał w Wejsiejach, ponieważ w tym roku artysta mieszkał w domu swojego ojca, który tam się znajdował. Wiadomo, że dzieło zostało kupione za 48 złotych i подарowane do Kaplicy Krzyży przez leśniczego Wojtowicza z Rumbowic (lit. Rumbonyš).

Jednym z ciekawych przykładów malarstwa historycznego, który można przypisać Józefowi Smuglewiczowi jest obraz ze zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie, zatytułowany dość enigmatycznie *Scena zabójstwa*. Przedstawia konkretny epizod historii Rzymu – zorganizowany przez cesarza Karakallę zamach na jego brata, Publiusza Septymiusza Getę⁶⁵ (il. 6). Do blejtramu przyklejona jest dawna papierowa etykieta z nazwiskiem Franciszka Smuglewicza, lecz charakter rysunku i ogólna stylistyka dzieła wskazują raczej na podobieństwo do obrazu Józefa Smuglewicza *Cierniem koronowanie*. Okoliczności historyczne również wspierają przypuszczenie, że *Scenę zabójstwa* namalował bratanek profesora. Obraz początkowo zdeponowano w Wileńskim Muzeum Sztuki, a po 1945 roku trafił z Wilna do Warszawy. Przekazała go Muzeum Narodowemu w Warszawie Helena

il. 5 Józef Smuglewicz, *Matka Boska Boruńska*, Kaplica Krzyży w Metelach (Litwa)
fot. Rapolas Vedrickas

Dowgiałło (1879–1971), córka Witolda Marcina Wagnera (1844–1906), właściciela majątku w Solecznikach Wielkich (lit. Šalčininkai). Helena była siostrą kolekcjonera sztuki Karola Wagnera (1880–1956) i żoną Władysława Ignacego Dowgiałło (1875–1929). Najprawdopodobniej obraz należał do kolekcji malarstwa artystów zagranicznych i miejscowych znajdującej się w majątku Dowgiałłów w Romaniszkach (lit. Romaniškiai)⁶⁶. Józef Smuglewicz mógł odwiedzać ów majątek, gdy pracował jako nauczyciel rysunku w pobliskich Postawach. Z drugiej strony, Helena Dowgiałło mogła odziedziczyć *Scenę zabójstwa* ze zbiorów dworu solecznickiego.

Co ciekawe, w kolekcji Wagnera wspomniane jest inne alegoryczne płótno przypisywane

Franciszkowi Smuglewiczowi, „przedstawiające generała Jakuba Jasińskiego wspartego na mieczu i depczącego trupa czaszkę, podczas gdy postać kobieca w żałobie, symbolizująca Ojczyznę wieńczyła mu głowę, druga zaś, unosząca się w powietrzu, symbolizowała sławę”⁶⁷. Edward Rastawiecki pisał o identycznym pod względem ikonografii obrazie Franciszka Smuglewicza będącym własnością marszałka okręgu wileńskiego, Stanisława Jasińskiego⁶⁸. Obecnie obraz odpowiadający temu opisowi znajduje się w zbiorach Litewskiego Muzeum Narodowego, jednak jego stylistyka, pewna prymitywność rysunku każą wątpić w autorstwo Franciszka Smuglewicza i skłaniają raczej ku temu, by przypisać go Józefowi⁶⁹. Trudno na

il. 6 Józef Smuglewicz, *Karakalla zabija swojego brata Getę (Scena zabójstwa)*, po 1807, Muzeum Narodowe w Warszawie
fot. Muzeum Narodowe w Warszawie

razie jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie, czy obraz zdobiący bibliotekę dworu solecznickiego jest identyczny z płótnem należącym do Stanisława Jasińskiego, czy też jest to kopia namalowana przez Józefa Smuglewicza.

Twórczość Feliksa Smuglewicza

Twórczość Feliksa Smuglewicza cechuje wysoka jakość artystyczna, stąd łatwość przypisywania jego dzieł spuściźnie Franciszka. Ponadto znaczna część dzieł Feliksa, wzmiankowanych w źródłach, zaginęła. Nie zachowały się do naszych czasów trzy obrazy ołtarzowe, namalowane

w 1859 roku i podarowane przez malarza Jerzemu Markiewiczowi⁷⁰, wieloletniemu proboszczowi kościoła Łopiowskiego koło Kowna. Nie ocalał malowany w 1860 roku dla kościoła Nowego Miasta (lit. Naujamiestis, okolice Poniewieża) obraz ołtarzowy Świętego Antoniego⁷¹. Z Feliksem można najprawdopodobniej łączyć wzmiankę Michała Brensztejna o jakimś przemalowanym lub tylko odnowionym przez Smuglewicza obrazie *Matka Boska z Dzieciątkiem* z klasztoru w Pożajściu, który jeszcze w 1905 roku znajdował się w kościele w Skorulach⁷².

Okoliczności historyczne sprawiły, że ceniony przez współczesnych Feliks Smuglewicz został

szybko zapomniany. W 1984 roku w artykule przedstawionym na łamach czasopisma „Kultūros barai” Egidiusz Aleksandravičius opublikował *Studium głowy starca* ze zbiorów Litewskiego Narodowego Muzeum Sztuki. Studium to trafiło do muzeum jako dzieło Franciszka Smuglewicza, lecz przez Vladasa Drėmę zostało atrybutowane jako płótno Feliksa Smuglewicza z czasów studiów w Petersburgu⁷³. Było to wówczas jedyne znane dzieło tego malarza. Nowy impuls badaniom dał nabyty na aukcji i włączony do prywatnej kolekcji portret Emilii Baniewiczowej – żony malarza oraz zarządcy majątku w Birżach Jana Baniewicza (1803–1881)⁷⁴ (il. 7). Autorstwo Feliksa Smuglewicza potwierdzają napisy na odwrocie: *Malował z natury | Feliks Smuglewicz | R. 1849-9 Listopada | w Birżach; Portret Emily Baniewiczowej. | z Herbstów podobny; Umarła w 1855 r.*

29 września pochowana na mogiłach Katoli[c-
kich] w Birżach w hrabstwie Tyszkiewiczów. Portret przedstawia kobietę ubraną w skromną czarną sukienkę i otuloną szalem. Jej otwarte, łagodne, bezpośrednie spojrzenie i powściągliwa postawa zdradzają godność i spokój. Kanuty Rusiecki w swoich listach do syna Bolesława wspomina też portrety Tyszkiewiczów, malowane w 1851 roku przez Feliksa Smuglewicza w Wilnie⁷⁵. Portrety te nie zostały dotychczas dokładnie zidentyfikowane. Można przypuszczać, że artysta malował zarówno z natury, jak i kopiował stare portrety.

Do spuścizny Feliksa należy nieduży *Widok Birż* ze zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie, mylnie przypisywany Franciszkowi Smuglewiczowi⁷⁶ (il. 8). Do zmiany atrybucji zmusza ikonografia krajobrazu. Po nabyciu majątku w Birżach od Radziwiłłów Tyszkiewiczowie nie

il. 7 Feliks Smuglewicz,
Portret Emilii Baniewiczowej,
1849, Kolekcja sztuki litewskiej
dr. Jauniusa Gumbisa
© Kolekcja sztuki litewskiej
dr. Jauniusa Gumbisa /
Antanas Lukšėnas

il. 8 Feliks Smuglewicz, *Birże*, 1851–1861, Muzeum Narodowe w Warszawie
fot. Muzeum Narodowe w Warszawie

odbudowali zrujnowanego zamku, lecz założyli nową rezydencję po drugiej stronie jeziora Szyrwena. W tle omawianego krajobrazu widać zbudowany przez Jana Tyszkiewicza w latach 1842–1851 dwupiętrowy pałac z wznoszącą się pośrodku wieżą. W latach 1861–1862 wybudowano pawilony boczne, połączone arkadami z budynkiem głównym. Właśnie ten szczegół dowodzi, że pejzaż był namalowany między 1851 a 1862 rokiem, dlatego jego autorem może być nie Franciszek, lecz Feliks.

W 1852 roku Feliks Smuglewicz namalował kopię obrazu *Ukrzyżowanie*, przypisywanego Peterowi Paulowi Rubensowi, który znajdował się w kolekcji w Birżach. Obecnie obraz ten jest w kościele w Owancie (lit. Alanta) (il. 9), został przeniesiony tam z pałacu w Owancie w 1921 roku⁷⁷. W kościołach litewskich znajduje się więcej kopii tego dzieła. Nie jest jednak jasne, czy te wszystkie kopie można przypisać Feliksowi Smuglewiczowi, gdyż wiadomo, że obraz był kopiowany także przez Jana Baniewicza.

Zarówno omówione portrety, jak i inne zachowane dzieła oraz źródła pisane dowodzą,

że młody Feliks Smuglewicz podczas studiów i później był blisko związany z Tyszkiewiczami z Birż. Stosunki Feliksa Smuglewicza z Tyszkiewiczami zakończyły się nagle, lub przynajmniej uległy osłabieniu. Konstanty Tyszkiewicz w liście do Adama Honorego Kirkora z 4 listopada 1858 roku ubolewał, że w przygotowywanej książce o wyprawie po rzece Wilii (lit. Neris) brakuje informacji o Janowie, a malarz Smuglewicz, który obiecał pomoc w tej sprawie, wyprowadził się z tamtejszych okolic, nie udostępniając żadnych informacji⁷⁸. Biorąc pod uwagę okoliczności, można przypuszczać, że przeprowadzka artysty z okolic Kowna wiąże się z przejęciem przez niego folwarku w Swirlaukach (lit. Svirėlaukis, ob. Jaunsvirėlauka, Łotwa).

Możliwe, że niezidentyfikowane dotąd dzieła Feliksa Smuglewicza znajdują się w kościołach dzisiejszej Łotwy. Warto przede wszystkim zwrócić uwagę na duży obraz *Ukrzyżowanie* w ołtarzu głównym kościoła w Schönbergu (lit. Šenbergas lub Skaistkalnē, Łotwa). W notatkach Michała Brensztejna obraz ten przypisywany jest Franciszkowi Smuglewiczowi⁷⁹.

il. 9 Feliks Smuglewicz, *Ukrzyżowanie* (według Rubensa), 1852, kościół w Owancie (Litwa)
fot. Jolita Liškevičienė

Tutaj także mamy do czynienia z omawianym już zjawiskiem łączenia nazwiska Smuglewicz z imieniem Franciszka bez uwzględniania okoliczności i faktów historycznych. Wiadomo, że obraz umieszczono w ołtarzu dopiero w drugiej połowie XIX wieku po odnowieniu ołtarza głównego. Pod koniec 1858 roku dziekan kurlandzki poinformował biskupa, że ks. Kurmowicz w testamencie pozostawił 200 rubli srebrnych na upiększenie ołtarza Pana Jezusa w kościele w Schönbergu i że prace te już rozpoczęto⁸⁰.

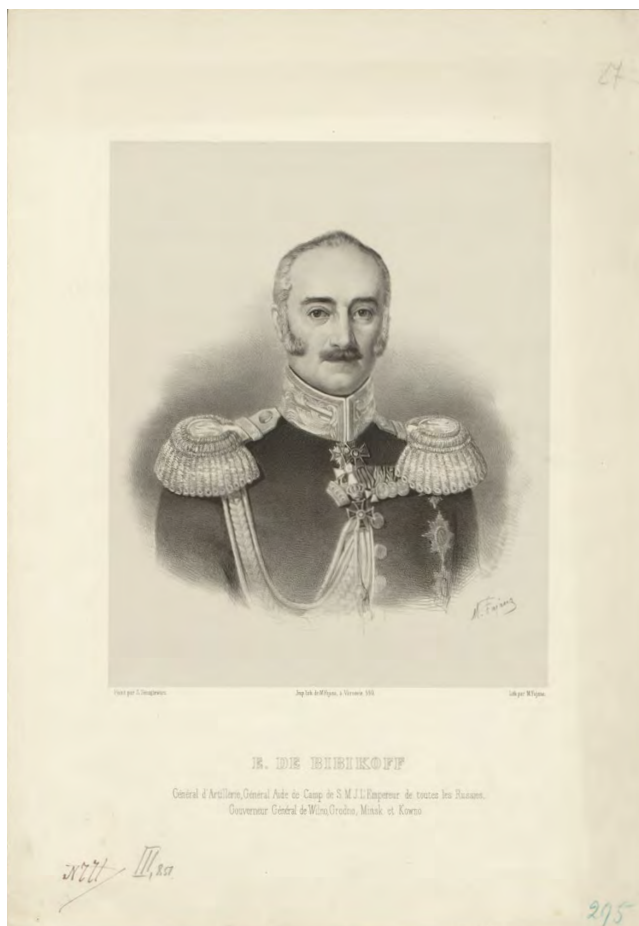
Tę samą tendencję można zaobserwować w malarstwie portretowym. W różnych muzeach i innych zbiorach przechowywane są egzemplarze litografii, wykonanej w warszawskim warsztacie Maksymiliana Fajansa (1827–1890) w 1853 roku według portretu namalowanego przez S. Smuglewicza (*Peint par S. Smuglewicz*)⁸¹

(il. 10). W większości przypadków niespójność litery imienia widocznej w podpisie jest ignorowana i za autora pierwowzoru uważany jest Franciszek Smuglewicz. Atrybucji tej przeczy przedstawiona osoba, którą identyfikuje napis pod wizerunkiem: *E. de Bibikoff. Général d'Artillerie, Général Aide de Camp de S. M. J. L'Empereur de toutes les Russies, Gouverneur Général de Wilno, Grodno, Mińsk et Kowno*. Jest więc oczywiste, że portret przedstawia Ilję (Eljasza) Bibikowa (1794–1867) – generała artylerii, który w latach 1850–1855 był gubernatorem wojskowym Wilna i generalnym gubernatorem Wilna, Grodna, Kowna i Mińska, a w latach 1850–1854 pełnił również funkcję kuratora Wileńskiego Okręgu Szkolnego i przewodniczącego Komisji Cenzury. Więc niewątpliwie autorem obrazu może być tylko Feliks Smuglewicz, co udowadnia

także polska forma imienia Feliks – Szczęsny. Pod koniec 1853 roku Feliks Smuglewicz odwiedził Warszawę, jest więc wielce prawdopodobne, że wybrał się tam w związku z omawianą litografią⁸².

Malowany portret rosyjskiego urzędnika, bardzo podobny do litografii Maksymiliana Fajansa, przechowywany jest w Litewskim Narodowym Muzeum Sztuki i przypisywany Kanutemu Rusieckiemu, nie ma jednak dowodów na to, żeby Rusiecki malował portret generalnego gubernatora⁸³. W liście do syna Bolesława z 11 kwietnia 1853 roku Rusiecki wspomina Ilję Bibikowa, który przybył do Wilna, nie wspomina jednak o tym, że maluje lub planuje namalować jego portret⁸⁴. Z korespondencji Rusieckich wynika, że w 1854 roku to nie Kanuty, lecz Bolesław Rusiecki namalował portret generała gubernatora Bibikowa w Białostocku (lit. Balstogėlė) – w liście z 18 września Kanuty nalega, aby syn jak najszybciej zwrócił epolety pożyczone do namalowania portretu⁸⁵. Ponieważ w listach nie pojawia się imię portretowanej osoby, nie jest jasne, czy chodzi o portret Ilji, czy jego brata, Dymitra Bibikowa (1791/1792–1870), generalnego gubernatora Kijowa. Warto dodać, że wśród rysunków Bolesława Rusieckiego zachowały się szkice portretu Dymitra⁸⁶. Z drugiej strony, wspomniany jest także portret Ilji Bibikowa namalowany przez Bolesława w 1854 roku i prezentowany na wystawie petersburskiej Akademii Sztuk Pięknych, ale przedstawia on postać naturalnej wielkości w ujęciu do kolan⁸⁷. Biorąc pod uwagę powyższe fakty, można przyjąć, że autorem portretu Ilji Bibikowa znajdującego się w zbiorach Litewskiego Narodowego Muzeum Sztuki jest Feliks Smuglewicz.

Generał gubernator Ilja Bibikow był przez współczesnych oceniany niejednoznacznie. Słynął z gorliwości w realizacji polityki carskiej, czasami jednak wstawiał się za więźniami politycznymi i pomagał w uzyskaniu ułaskawienia. Na przykład Edward Römer, skazany za powiązania ze zwolennikami emisariusza Szymona Konarskiego i do końca życia zesłany do guberni wołгодzkiej, w 1852 roku za wstawiennictwem Ilji Bibikowa zdołał uzyskać zgodę cara na powrót do Wilna⁸⁸. Impulsem do stworzenia portretu Ilji Bibikowa mógł być wpływ generalnego gubernatora na działalność tak ważnych dla życia kulturalnego Wilna instytucji jak Wileńskie

il. 10 Maksymiljan Fajans według Feliksa Smuglewicza, *Portret generała gubernatora Ilji Bibikowa*, 1854, Biblioteka Uniwersyteku Wileńskiego
fot. Vilniaus universiteto biblioteka

Towarzystwo Lekarskie czy Muzeum Starożytności. Biorąc pod uwagę związki Feliksa Smuglewicza z Tyszkiewiczem, nie można wykluczyć, że portret zamówił adiutant generalnego gubernatora wileńskiego hrabia Józef Tyszkiewicz (1835–1892), bratanek ordynanta birżańskiego Jana Konstantego Tyszkiewicza (1801–1862).

W Muzeum w Tykocinie znajduje się portret kobiety, którego autorstwo analogicznie przypisuje się Kanutemu Rusieckiemu albo Franciszkowi Smuglewiczowi, ale raczej trzeba go włączyć do spuścizny twórczej Feliksa Smuglewicza (il. 11). Vladas Drėma uważał, że jest to obraz *Żydówka Etki*, namalowany przez Rusieckiego. Atrybucję tę zakwestionował historyk Andrzej Lechowski, który zwrócił uwagę na odkrytą przez konserwatorów sygnaturę „Smuglewicz” i dlatego, choć z pewnymi zastrzeżeniami, przypisał dzieło Franciszkowi Smuglewiczowi, słynnemu profesorowi malarstwa.

il. 11 Feliks Smuglewicz, *Portret kobiety*,
po 1850, Muzeum Podlaskie w Białymstoku
fot. Muzeum Podlaskie w Białymstoku

Sposób malowania, ubiór i fryzura portretowanej kobiety wskazują jednak na modę właściwą drugiej połowie XIX wieku i to niekoniecznie żydowską. Brakuje niestety danych pozwalających zidentyfikować modelkę, jednak wystarczy argumentów, by ten profesjonalnie namalowany portret traktować jako spuściznę Feliksa.

Franciszkowi Smuglewiczowi przypisywany jest niesłusznie portret żmudzkiego szlachcica Wiktora Grajewskiego, przechowywany w Muzeum Narodowym w Warszawie⁸⁹ (il. 12). Wizerunek „ostatniego sędziego granicznego na Żmudzi” powstał później, na co wskazują dane biograficzne portretowanego. Wiktor Grajewski (ok. 1795 – po 1863), właściciel majątków Makszy (lit. Maksvos) i Popenów (lit. Papinauja), należących do parafii w Chwejdach (lit. Kvédarna), żył w połowie XIX wieku, a zatem w chwili śmierci Franciszka Smuglewicza był dzieckiem. W spisie parafian z 1844 roku

wymienieni są mieszkańcy dworu Makszy: Wiktor Grajewski, jego żona Urszula z domu Barnatawicz, synowie Ludwik, Tadeusz i Antoni, córki Tekla, Benedykta, Józefa, Elżbieta oraz Anna⁹⁰. W literaturze wspomina się o Wiktorze Grajewskim ze względu na jego zaangażowanie w działalność patriotyczną i ruch Bractw Trzeźwości, zapoczątkowany przez biskupa Macieja Wołonczewskiego⁹¹. Synowie Grajewskich uczyli się w Krożach, później w gimnazjum w Kownie. Ludwik i Tadeusz wraz z ojcem brali udział w ruchu oporu przeciwko uciskowi carskiemu, oskarżano ich o podżeganie chłopów do udziału w powstaniu. Wiktor Grajewski wraz z synami kolportował prasę litewską i pieśni patriotyczne, syn Ludwik razem z Antonim Montwiłłą w 1863 roku był przesłuchiwany w związku z próbą wydrukowania w Kłajpedzie odezw powstańczych pisanych przez Mikołaja Akielwicza (lit. Mikalojus Akelaitis) w języku litewskim⁹².

Jest bardzo prawdopodobne, że Feliks Smuglewicz poznał Grajewskich za pośrednictwem Akielewicza, a portret Grajewskiego namalował, gdy mieszkał w Swirłaukach. Prawnik, poseł na Sejm Ustawodawczy Litwy (1920–1922), Adolf Grajewski (1878–1967), który podarował ten portret Muzeum Narodowemu w Warszawie, był wnukiem Wiktora Grajewskiego, synem Ludwika Grajewskiego (1827–1880), jest więc prawdopodobne, że znał jedynie nazwisko autora portretu. Biorąc pod uwagę fakty z życia modela i artysty oraz stylistykę obrazu, należy uznać, że autorem nie jest Franciszek, lecz Feliks Smuglewicz.

Listę twórczego dorobku Feliksa uzupełnia rysunek przedstawiający *Męczeństwo św. Wojciecha*, przechowywany w Muzeum Narodowym w Krakowie⁹³. Wielofigurowa, dynamiczna kompozycja przedstawia kulminacyjny moment męczeństwa świętego Wojciecha – misjonarz, trzymający uniesiony krzyż, zostaje zabity przez pogan. Rysunek, wykonany przez zawodowego artystę z wykształceniem akademickim, jest sygnowany w prawym dolnym rogu przeplatany stylizowanymi inicjałami FS (podpis taki nie jest charakterystyczny dla Franciszka Smuglewicza). Pod rysunkiem znajduje się napis wykonany innym charakterem pisma: „Męczeństwo So. Wojciecha A–B”, sugerujący, że według tej kompozycji planowany jest arkusz graficzny. Wiele wątpliwości budzi podpis pod rysunkiem, sugerujący, że kompozycja powstała w czasie pobytu artysty w Rzymie. Co ciekawe, charakter pisma nie jest typowy dla Franciszka, ale raczej zbliżony do podpisu na portrecie z Muzeum w Tykocinie. Najważniejszą jednak cechą, która budzi wątpliwości co do autorstwa Franciszka, są detale rysunku typowe dla ikonografii sztuki romantyzmu – czarownice, pogański kapłan przy ołtarzu ofiarnym – przypominające podobne motywy obecne w twórczości innych artystów połowy XIX wieku.

Zakończenie

Badania nad działalnością ostatnich przedstawicieli dynastii Smuglewiczów doprowadziły również do uzupełnienia biografii Filipa – być może najmniej znanego z synów Łukasza Smuglewicza. Jak ustalono, ostatnie lata życia spędził z rodziną w Wiejsiejach. Być może w tych

il. 12 Feliks Smuglewicz, *Portret Wiktora Grajewskiego*, poł. XIX w., Muzeum Narodowe w Warszawie
fot. Muzeum Narodowe w Warszawie

okolicach zachowały się niezidentyfikowane jak dotąd jego dzieła. Twórcza biografia syna Filipa, Józefa, również została uzupełniona o istotne dane, ale największe odkrycia dotyczą twórczości wnuka Filipa, Feliksa, który do tej pory był prawie całkowicie nieznany historykom sztuki. Okoliczności historyczne sprawiły, że jego nazwisko zostało szybko zapomniane, a zachowane prace są w większości wiązane są z Franciszkiem Smuglewiczem. Po podsumowaniu danych ze źródeł pisanych oraz przeprowadzeniu badań historycznych i historyczno-artystycznych dotyczących przypisywanych mu dzieł z litewskich i polskich muzeów, zaproponowano nowe atrybucje dla niektórych z nich. Propozycje te nieznacznie korygują i nieco skracają listę spuścizny twórczej Franciszka Smuglewicza, ale jednocześnie przywracają zapomniane w historii sztuki imiona, tym ważniejsze, że należące do ostatnich pokoleń słynnej dynastii artystów. Wiadomo, że biografie i twórczość Józefa i Feliksa Smuglewiczów wciąż czekają na uwagę

badaczy i należy mieć nadzieję, że w przyszłości możliwe będzie stworzenie pełniejszego obrazu ich artystycznego dziedzictwa. Dalsze badania nad twórczością Józefa Smuglewicza powinny uwzględniać jego bliskie związki ze środowiskiem Uniwersytetu Wileńskiego i szlachtą guberni kowieńskiej. Poszukiwania dzieł Feliksa

można powiązać z badaniami nad zbiorami sztuki Tyszkiewiczów, a także dziedzictwem sakralnym kościołów Żmudzi i Kurlandii.

Z języka litewskiego przełożyła
Beata Elwich-Lankelis

PRZYPISY

- ¹ Aleksandra Bernatowicz, *Malarze w Warszawie czasów Stanisława Augusta. Status – aspiracje – twórczość*, Warszawa 2016, s. 75.
- ² Vladas Drėma, *Pranciškus Smuglevičius*, Vilnius 1973, s. 64.
- ³ Vladas Drėma, *Vilniaus Šv. Onos bažnyčia. Vilniaus katedros rekonstrukcija 1780–1801 metais*, Vilnius 1991, s. 242, 299.
- ⁴ Henryk Mościcki, *Wilno przed stu lat w akwarelach Franciszka Smuglewicza*, „Biblioteka Warszawska” 1913, t. 1, s. 392.
- ⁵ Archiwum Archidiecezjalne Warszawskie, Księga metrykalna parafii św. Andrzeja w Warszawie. Księga chrztów, 1785, fol. 536, kopia cyfrowa na portalu Geneteka: https://metryki.genealodzy.pl/index.php?op=pg&ar=8&zs=9159d&se=&sy=100&kt=12&plik=str_536-537.jpg&x=343&y=903&zoom=1.75.
- ⁶ Litewskie Państwowe Archiwum Historyczne (dalej: LPAH), Wileńska Akademia Medycyny i Chirurgii, Księga studentów Uniwersytetu od 1 września 1803, f. 720, op. 1, dz. 995, fol. 10v.
- ⁷ V. Drėma, *Pranciškus...*, s. 202, 230.
- ⁸ Rūta Janonienė, *Smuglevičiai iš Kauno pavieta*, „Krantai” 2024, nr 1, s. 58.
- ⁹ Ibidem, s. 59.
- ¹⁰ Ibidem.
- ¹¹ LPAH, Kancelaria generał-gubernatora (dalej: KGG), Prośba Eleonory Smuglewiczowej o przyznanie emerytury, 1829, f. 378, op. 37, dz. 234, fol. 3v.
- ¹² LPAH, KGG, Akta przesłuchania dziewięciu studentów Wileńskiej akademii medycyny i chirurgii, 1841, f. 378, op. 216, dz. 113, fol. 5v.
- ¹³ LPAH, Kościół w Wędziagole, Skorowidz chrztów, 1805–1827, f. 1349, op. 1, dz. 20, fol. 95.
- ¹⁴ LPAH, Kancelaria wileńskiego cywilnego gubernatora, Prośba Józefa Smuglewicza o przedłużenie ważności paszportu, 1819, f. 380, op. 66, dz. 983, fol. 1.
- ¹⁵ LPAH, Kolekcja mikrofilmów, Księga stanu cywilnego kościoła rzymskokatolickiego w Wiejsiejach, f. MKF-4/4/111, 1813, fol. 53.
- ¹⁶ Ibidem, f. MKF-4/4/111, 1816, fol. 19.
- ¹⁷ Ibidem, f. MKF-4/4/112, 1817, fol. 24.
- ¹⁸ LPAH, f. 1349, op. 1, dz. 20, fol. 176.
- ¹⁹ LPAH, f. MKF-4/4/112, 1819, fol. 7.
- ²⁰ LPAH, f. 1349, op. 1, dz. 20, fol. 191.
- ²¹ LPAH, Rzymskokatolicki Konsystorz Duchowny biskupstwa żmudzkiego (dalej: RKDBŻ), Księga metrykalna chrztów Kościoła rzymskokatolickiego w Kownie, 1793–1823, f. 669, op. 1, dz. 523, fol. 348v.
- ²² LPAH, RKDBŻ, Księga metrykalna Kościoła rzymskokatolickiego dekanatu Kowieńskiego, f. 669, op. 1, dz. 519, 1822–1823, fol. 4v.
- ²³ Ibidem, f. 669, op. 1, dz. 620, 1828, fol. 6.
- ²⁴ Ibidem, f. 669, op. 1, dz. 537, 1824, fol. 12v.
- ²⁵ Ibidem, f. 669, op. 1, dz. 618, 1828, fol. 64.
- ²⁶ Taras Vychovanec, *Netyšyn v drugij polovini XIX -a počatku XX stolittja. Paragrafi z gospodarskoj istorii*, „Ostrozkij kraeznavčij zbirnik” 2013, nr 6, s. 166.
- ²⁷ Centralne Archiwum Historyczne Ukrainy, Dokumenty o powstaniu listopadowym, f. 489, op. 1, dz. 134, fol. 11v-21v, 29.
- ²⁸ LPAH, RKDBŻ, Akt wizytacji parafii w Skorulach, 1851, LVIA, F.669, op. 2, b. 275, l. 64.
- ²⁹ Motiejus Valančius, *Namų užrašai*, red. Aldona Prašmantaitė, Vilnius 2003, s. 226–227.

- ³⁰ Vaida Kamuntavičienė, Laima Šinkūnaitė, *Apytalaukio parapija*, Kaunas 2012, s. 140.
- ³¹ Rūta Janonienė, Kunigas Stanislovas Smuglevičius ir Jonavos parapijos kūrimas, „Taurosta” 2024, nr 1, s. 89–93.
- ³² LPAH, RKDBŽ, Akta przeniesień księży, 1852–1857, f. 669, op. 3, dz. 566, fol. 111–114.
- ³³ *Kavkazkij kalendarj za 1859 god*, Tiflis 1860, s. 27.
- ³⁴ Teofila Smuglewiczówna (1786–1828), córka Filipa Smuglewicza, 17 listopada 1822 w Wiejsejach wyszła za mąż za Wincenta Weichertę [LPAH, Księgi stanu cywilnego kościoła rzymskokatolickiego w Wiejsejach, 1822, f. MKF-4/4/112, fol. 24]. Tomasz, syn Teofili i Wincentego Weichertów, był dziadkiem Witolda Kajruksztisa.
- ³⁵ Inesa Svirida, *Meżdu Peterburgom, Warszawoi i Wilno*, Moskwa 1999, s. 255.
- ³⁶ LPAH, Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie (dalej: TPN), Listy Kanuta Rusieckiego do syna Bolesława, f. 1135, op. 19, dz. 15, fol. 218, 262, 343.
- ³⁷ Aleksandra Bernatowicz, *Smuglewicz Feliks Antoni* [w:] *Słownik artystów polskich*, t. 11, red. Urszula Makowska, Warszawa 2023, s. 335.
- ³⁸ Maximilian Gritzner, *Der Adel der Russischen Ostseeprovinzen, 2. Theil: Der Nichtimmatrikulierte Adel*, Nürnberg 1980, s. 204.
- ³⁹ „Kurländische Gouvernements-Zeitung” 1863, nr 68, s. 15.
- ⁴⁰ „Kurländische Gouvernements-Zeitung” 1867, nr 75, s. 5.
- ⁴¹ Zygmunt Gloger, *Zbiory naukowe po ś. p. Bolesławie Podczaszyńskim*, „Gazeta Warszawska” 1881, nr 40, s. 4.
- ⁴² „Kurier Warszawski” 1870, nr 74, s. 4.
- ⁴³ „Kurier Warszawski” 1873, nr 65, s. 4.
- ⁴⁴ Wystawa Maryanska, „Przegląd Katolicki” 1905, nr 3, s. 42.
- ⁴⁵ Wincenty Smokowski, *Do wspomnień o Szkole Malarzkiej Wileńskiej Adama Szemesza Wiadomość dodatkowa*, „Athenaeum, Oddział pierwszy”, t. 1, Wilno 1847, s. 161.
- ⁴⁶ Vladas Drėma, *Dingęs Vilnius*, Vilnius 1991, s. 233, 360.
- ⁴⁷ „Kurier Litewski” 1812, nr 62, s. 287.
- ⁴⁸ „Kurier Litewski” 1812, nr 62, s. 287–289.
- ⁴⁹ Budynek dworu w 1980 przeniesiono do Skansenu w Rumszyszkach (lit. Lietuvos liaudies buities muzieus).
- ⁵⁰ LPAH, Kuria Rzymsskokatolickiej Metropolii Wileńskiej, Wizyta klasztoru Karmelitów Bosych w Kownie, 1830, f. 694, op. 1, dz. 3776, fol. 432v–433.
- ⁵¹ Józef Smuglewicz, *Cierniem koronowanie*, olej, płótno, 58 × 90,5, sygn. l.g.: J. Smuglewicz, Muzeum Narodowe w Krakowie, MNK II-a-1100.
- ⁵² Napis „Franciszek” przy nazwisku Malewskiego pojawił się później, gdy obrazy odziedziczył Franciszek Malewski – syn rektora Szymona Malewskiego.
- ⁵³ Józef Smuglewicz, *Portret Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, 1822, olej, płótno, 49,5 × 38 cm, Litewskie Muzeum Narodowe (dalej: LMN), T 281 LNM.
- ⁵⁴ Józef Smuglewicz, *Portret Jana Kazimierza Wazy*, 1822, olej, płótno, 50,5 × 37,5 cm, LMN, T 279 LNM.
- ⁵⁵ Natalia Mizerniuk-Rotkiewicz, *Muzeum Starożytności w Wilnie*, Warszawa 2016, s. 86.
- ⁵⁶ Mikołaj Dzikowski, *Wystawa Jubileuszowa Uniwersytetu Stefana Batorego 1579–1929 w Uniwersyteckiej Bibliotece Publicznej w Wilnie 9–20 X 1929*, Wilno 1931, s. 5.
- ⁵⁷ Tomasz Mincer, *Jastrzębski w Wilnie*, „Znad Wilii” 2017, nr 3 (71), s. 28.
- ⁵⁸ Józef Smuglewicz, portrety: *Kazimierz III Wielki*, olej, płótno, 42 × 33 cm, T 2310 LNDM; *Władysław Łokietek*, olej, płótno, 50,5 × 41 cm, T 2303 LNDM; *Zygmunt Stary*, olej, płótno, 50 × 41 cm, T 2304 LNDM; *Zygmunt August*, olej, płótno, 49 × 42 cm, T 2305 LNDM; *Aleksander Jagiełłończyk*, olej, płótno, 49,5 × 41 cm, T 2302; *Stanisław Leszczyński*, olej, płótno, 49 × 41 cm, T 2306 LNDM; *August III*, olej, płótno, 47,5 × 39 cm, T 1973 LNDM; *Stanisław August*, olej, płótno, 49,5 × 41 cm, T 2286 LNDM, wszystkie w Litewskim Narodowym Muzeum Sztuki (dalej: LNMSz).
- ⁵⁹ Nieznany malarz (Józef Smuglewicz?), *Portret księcia Witolda*, olej, płótno, 47,5 × 38,5 cm, Muzeum Narodowe w Warszawie, MP 3603 MNW.
- ⁶⁰ Archiwum Litewskiego Muzeum Narodowego, Michał Brensztejn, Wykaz zabytków kultury dworów litewskich z końca XIX i początku XX wieku, R–392, fol. 69.

- ⁶¹ Józef Smuglewicz, *Portret Adama Naruszewicza*, olej, płótno, 50 × 42 cm, LNMSz, T 196 LNDM.
- ⁶² Józef Smuglewicz, *Portret Franciszka Karpińskiego*, olej, płótno, 49,5 × 40,5 cm, MP 3436 MNW.
- ⁶³ Józef Smuglewicz (?), *Portret Andrzeja Śniadeckiego*, olej, płótno, 32,5 × 24,5 cm, MP 5480 MNW.
- ⁶⁴ Józef Smuglewicz, *Matka Boska Boruńska*, olej, płótno, 1,5 × 1,4 m. Pod wizerunkiem znajduje się napis: „N. Panna Borunska, Trzech Krzyżów. Anno 1816”. Robertas Gedvydas Skrinskas, *Piligrimo vadovas po stebuklingas Marijos vietas*, Kaunas 1999, s. 321.
- ⁶⁵ Cesarz Geta rządził Rzymem w III w. na początku wraz ze swoim ojcem Septymiuszem Sewerem i starszym bratem Karakallą. Po śmierci ojca w 212 r. Karakalla, chcąc zostać jedynym cesarzem, zdradziecko zabił swojego brata, który zmarł w ramionach matki.
- ⁶⁶ Roman Aftanazy, *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, t. 4, Wrocław 1993, s. 336–337.
- ⁶⁷ Ibidem, s. 351.
- ⁶⁸ Edward Rastawiecki, *Słownik malarzy polskich*, t. 2, Warszawa 1851, s. 185.
- ⁶⁹ Józef Smuglewicz (?), *Sława i Ojczyzna wieńczy Jakuba Jasińskiego*, olej, płótno, 79,5 × 50 cm, LMN, T 239, <https://www.limis.lt/valuables/e/805191/408942435?searchId=56238890> [dostęp: 11.01.2024].
- ⁷⁰ Robertas Skrinskas, *Lapių Šv. Jono Krikštytojo parapija*, Lapės 2008, s. 25.
- ⁷¹ *Panevėžio vyskupija: istoriniai duomenys, pastoracinė veikla*, red. Kazimieras Paltarokas, Vilnius 1998, s. 262.
- ⁷² Biblioteka Narodowa w Warszawie, Michał Brensztejn, „Artyści i rzemieślnicy wileńscy”, t. 1, Rps BN II 10648, fol. 218.
- ⁷³ Egidijus Aleksandravičius, *Feliksas Smuglevičius*, „Kultūros barai” 1984, 11, s. 48–50.
- ⁷⁴ *Res publica. Advokatų kontoros „Ellex Valiunas“ meno kolekcija*, oprac. Rūta Janonienė, Vilnius 2018, s. 124.
- ⁷⁵ LPAH, TPN, Listy Kanutego Rusieckiego do syna Bolesława, f. 1135, op. 19, dz. 15, fol. 218v–219.
- ⁷⁶ Feliks Smuglewicz, *Birże litewskie z ruinami zamku Radziwiłłów*, olej, płótno, 33,4 × 46,3 cm, Muzeum Narodowe w Warszawie, MP 4329 MNW.
- ⁷⁷ Bronius Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, t. 4, *Panevėžio vyskupija*, Čikaga 1984, s. 81.
- ⁷⁸ Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich, Dział Rękopisów, List Konstantego Tyszkiewicza do Adama Honorego Kirkora, Łohojsk, 11 kwietnia 1858, f. 273-2465, fol. 2–2v.
- ⁷⁹ Biblioteka Narodowa w Warszawie, Michał Brensztejn, Notatki o artystach, Rps BN II 10648, fol. 220.
- ⁸⁰ LPAH, RKDBŻ, Dokumentacja remontu kościoła w Schönbergu, 1850–1857, f. 669, op. 3, dz. 422, fol. 99v.
- ⁸¹ Litografia Maksymiliana Fajansa według portretu namalowanego przez Feliksa Smuglewicza, 1853, 19,5 × 20,5 cm (32,5 × 21,8 cm), Biblioteka Narodowa w Warszawie, G21832/II.
- ⁸² „Kurier Warszawski” 1853, nr 332, s. 1644.
- ⁸³ Józef Smuglewicz (?), *Generał gubernator Bibikow*, olej, płótno, 84,5 × 70 cm, LNMSz, T-2410.
- ⁸⁴ Vladas Drėma, *Kanutas Ruseckas*, Vilnius 1996, s. 202.
- ⁸⁵ Ibidem, s. 206.
- ⁸⁶ Bolesław Rusiecki, *Szkice głowy Generała Dmitra Bibikowa*, LNMSz, G621, G622.
- ⁸⁷ *Ruseckij Bolesław Michail Julij Kanutowicz [w:] Russkij biograficheskij slovar*, t. 17, Petrograd 1917, s. 237.
- ⁸⁸ Tadeusz Korzon, *Pamiętniki Jakóba Gieysztora z lat 1857–1865*, t. 1, Wilno 1913, s. 289.
- ⁸⁹ Feliks Smuglewicz, *Portret Wiktora Grajewskiego*, poł. XIX w., olej, płótno, 67 × 53 cm, Muzeum Narodowe w Warszawie, MP 3437 MNW.
- ⁹⁰ Kazys Misius, *Kražių mokykla ir gimnazija 1773–1844 metais*, Vilnius 2015, s. 115.
- ⁹¹ Michał Brensztejn, *Recenzja książki ks. Kazimierza Gieczysa „Bractwo trzeźwości w Diecezji Żmudzkiej w latach 1858–1864, Wilno, 1935, „Ateneum Wileńskie” 1936, R. 11, s. 652–658.*
- ⁹² Kazys Misius, *Kražių...*, s. 256; Vida Girininkienė, *Paragaudžio dvaro savininkas Antanas Montvila [w:] Kvėdarna*, red. Kazys Misius, Vilnius 2014, s. 139–145.

⁹³ Feliks Smuglewicz, *Męczeństwo*
św. Wojciecha, papier, tusz, farba
wodna, 47, 2 × 70, 5 cm, sygnowany p.d.
monogramem wiązany tuszem: FS;

pod kompozycją l.d. piórem: *Franc Smuglewicz*
inv. Romae, Muzeum Narodowe w Krakowie,
MNK III-r.a-25091.

BIBLIOGRAFIA REFERENCYJNA

- Aleksandravičius Egidijus, *Feliksas Smuglevičius*, „Kultūros barai” 1984, nr 11, s. 48–50.
Bernatowicz Aleksandra, *Smuglewicz Feliks Antoni* [w:] *Słownik artystów polskich*, t. 11,
red. Urszula Makowska, Warszawa 2023, s. 335.
Drėma Vladas, *Kanutas Ruseckas*, Vilnius 1996.
Drėma Vladas, *Pranciškus Smuglevičius*, Vilnius 1973.
Gasiūnas Vladas, *Smuglevičius Feliksas Antanas* [w:] *Lietuvos dailininkų žodynas*, t. 2,
1795–1918, red. Jolanta Širkaitė, Vilnius 2012, s. 374.
Janonienė Rūta, *Kunigas Stanislovas Smuglevičius ir Jonavos parapijos kūrimas*, „Taurosta”
2024, nr 1 (19), s. 119–123.
Janonienė Rūta, *Smuglevičiai iš Kauno pavieta*, „Krantai” 2024, nr 1, s. 58–61; nr 3, s. 6–11.
Lechowski Andrzej, *Obraz Franciszka Smuglewicza w zbiorach Muzeum w Tykocinie*,
„Rocznik Białostocki” 1993, t. 18, s. 461–464.
Mizerniuk-Rotkiewicz Natalia, *Muzeum Starożytności w Wilnie*, Warszawa 2016.

Dr hab. Rūta Janonienė – historyczka sztuki, starsza pracowniczka naukowa
oraz kierowniczką Wydziału Sztuki Starożytnej w Instytucie Historii Sztuki przy Wileńskiej
Akademii Sztuk Pięknych. Opublikowała monografie o artystach szkoły wileńskiej Janie
Rustemie (1999) i Kazimierzu Jelskim (2003). Za monografię *Kościół i klasztor Bernardynów*
w Wilnie (2010) otrzymała Litewską Nagrodę Naukową. Współpracowała przy przygotowaniu
monografii o pałacu Sapieżyńskiego na Antokolu (2012, wspólnie z Evaldasem Purlysem)
oraz monografii poświęconej klasztorowi bazylianów w Wilnie (2017, praca zbiorowa).
Opublikowała szereg artykułów naukowych w wydawnictwach litewskich i zagranicznych,
monografiach zbiorowych oraz uczestniczyła w przygotowaniu wystaw. W latach 2022–2024
brała udział w projekcie badawczym „Franciszek Smuglewicz – wybitna postać europejskiego
oświecenia w Rzeczypospolitej Obojga Narodów”. Członkini zwyczajna Litewskiej Akademii
Nauk i członkini Litewskiego Stowarzyszenia Historyków Sztuki.